

Бассейн реки Днестр. Экологический атлас. Кишинев, 2012. 59 с. **3.** Екологічний атлас басейну річки Південний Буг / В.Б.Мокін, Є.М.Крижановський, Н.М.Гончар та ін. Ветландс Інтернешнл, 2009. 20 с. **4.** Ковальчук І.П., Ковальчук А.І. Цифровий геоecологічний атлас річково-басейнової системи як її геoinформаційний образ. Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку: Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Картографічні твори у пізнанні та розвитку регіонів» / Відп. за вип. О.Ю.Дегтяр. К.: ДНВП «Картографія», 2016. Вип. 7. С. 49-52. **5.** Ковальчук І.П., Ковальчук А.І. Концептуальні засади створення електронного геоecологічного атласу річково-басейнової системи. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 63575. Дата реєстрації 19.01.2016. К., 2016. 13 с. **6.** Ковальчук А.І. Природно-господарські умови річково-басейнової системи Бистриці як чинники впливу на її геоecологічний стан та їх відображення в геоecологічному атласі. Часопис картографії: Збірник наукових праць. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. Вип. 15. С. 124-143. **7.** Ковальчук А.І., Ковальчук І.П. Атласне картографування річково-басейнових систем: монографія. [за наук. ред. проф. І.П.Ковальчука]. Львів:Простір-М, 2018. 348 с. **8.** Слюдянский район Иркутской области: природа, хозяйство и население. Атлас / Батуев А.Р., Корытный Л.М., Суворов Е.Г. и др. Иркутск: Изд-во Ин-та географии им. В.Б. Сочавы, 2012. CD. – 50 карт. **9.** Сіверський Донець: Водний та екологічний атлас / О. Г. Васенко, А. В. Гриценко, Г. О. Карабаш та ін. / Під ред. А. В. Гриценко, О. Г. Васенко. Х.: ВД «Райдер», 2006. 188 с. **10.** Соловей Т., Грущинський Т., Юзвяк К. Атлас поверхневих вод басейну Прута (в межах України). Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2009. 21 с. **11.** Токарчук О.В., Трофимчук Е.В. Электронный эколого-гидрографический атлас Брестской области. Библиотека Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина (Регистрационный № 17/2015). URL: <http://lib.brsu.by/node/959>. **12.** Atlas de l'eau du bassin de la Volta = Water atlas of the Volta basin / Jacques-Lemoalle, D. De Condappa (2009). URL: <http://hal.ird.fr/ird-00505116/>; <http://r4d.dfid.gov.uk/Output/185508/>; <https://cgspace.cgiar.org/handle/10568/17153>. **13.** Kovalchuk I., Kovalchuk A. Complex geoenvironmental atlas of a basin system: concept, structure, implementation, thematic filling. Earth bioresources and life quality. No 5. NULES of Ukraine. Kyiv, 2013. P. 261-267. **14.** Mystic River Environmental Atlas (2008–2015), produced with the Metropolitan Area Planning Council (MAPC). URL: http://mysticriver.org/atlas_maps/. **15.** NREL River atlas (2015). URL: http://maps.nrel.gov/river_atlas. **16.** Planning atlas of Mekong River Basin (2011). URL: <http://www.mrcmekong.org/assets/Publications/basin-reports/BDP-Atlas-Final-2011.pdf>. **17.** Zambezi River Basin: Atlas of the Changing Environment. Cambodia. Lao PDR. Thailand. Viet Nam, 2011. URL: <http://www.mrcmekong.org/assets/Publications/basin-reports/BDP-Atlas-Final-2011.pdf>

УДК: 551.435.1; 903.3

Ковтонюк О.В., Погорільчук Н.М., Бортник С.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОЛОЖЕННЯ У РЕЛЬЄФІ ГЕОАРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЕПІГРАВЕТСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ

Територія дослідження охоплює лівобережжя середньої течії Дніпра. Саме тут у долинах Десни, Супою, Трубіжу та Удаю археологами було відкрито низку стоянок (рис. 1) віднесених до епіграветської археологічної культури, що існували на території України протягом пізньої фази верхнього палеоліту (17 – 13,5 тис. р. т.). Ці стоянки, відкриті у різний час – починаючи із другої половини XIX до початку XXI сторіччя, і на сьогоднішній день є досить детально вивченими з археологічної точки зору. Також тут проведені численні дослідження із застосуванням методів природничих наук – літологостратиграфічні, палеопедо-логічні, палінологічні, палеозоо-логічні, радіометричні результати яких дозволяють розглядати їх як геоархеологічні пам'ятки. Історія досліджень, описи стоянок та аналіз отриманих даних висвітлені у численних публікаціях, зокрема І. Г. Шовкопляса, І. Г. Підоплічка, Г. О. Пашкевич, А. О. Величка, Ю. Н. Грибченка, Е.І. Куренкової, Н. Л. Корнієць, М. І. Гладких, О. Ю. Новенко, М. С. Комар, Л. А. Яковлевої, Ф. Джинджана, Ж. М. Матвіїшиної, Ю. Д. Нужного, С. Пеана, П. С. Шидловського, Д. В. Ступака, Г. А. Хлопачева, Т. В. Сапелко, П. М. Васильєва та інших.

Для палеолітичної спільноти найголовнішими умовами, що визначали місця для облаштування стоянок були доступність до джерел сировини для виготовлення знарядь праці та близькість до мисливських «угідь». Ці умови безпосередньо були пов'язані з

рельєфом місцевості та екзогенними процесами, що впливали на шляхи міграції тварин та ареали їх проживання, визначали місця виходу на поверхню кременевмісних шарів осадових порід або конусів виносів ярів, у яких містилися стяжиння кременів або валуни кристалічних порід. Дослідження розташування у сучасній поверхні одновікових стоянок дає уявлення про роль рельєфу у виборі ділянок, придатних до заселення первісною людиною, та може дозволити прогнозувати розташування ще не відкритих стоянок.

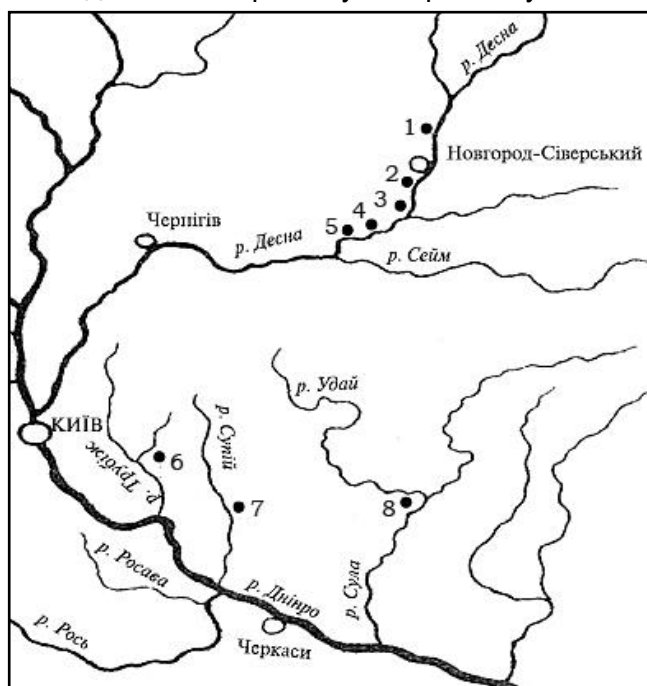

Рис. 1. Схема розташування епіграветських геoarхеологічних пам'яток на території північно-східної України. За [4].

1 – Бугорок; 2 – Чулатів 2; 3 – Мезин; 4 – Бужанка 2; 5 – Оболоння; 6 – Семенівка 2,3; 7 – Добранічівка; 8 – Гінці

Вивчення літературних джерел та картографічних матеріалів дало можливість проаналізувати варіанти форм та елементів рельєфу, в межах яких виявлені та досліджені геoarхеологічні пам'ятки. В цілому, виділяється два геоморфологічні рівні, що використовувалися для заселення – вододільні плато та річкові тераси. За даними [2], рельєф часу заселення терас та вододільних плато був близький до сучасного. Ці геоморфологічні рівні, як правило, ускладнені ерозійними чи акумулятивними формами, які очевидно, впливали на вибір місця для стоянкового майданчика. Тому, можна виділити два варіанти локалітету стоянок у рельєфі, перший з яких – так звані «миси» – ділянки плато чи тераси трикутної форми, що обмежені з двох сторін ерозійними формами (двома балками чи балкою та річкою). Другий варіант розташування стоянок – нижні частини схилів балок та конуси виносу у їх гирлах (табл. 1).

Таблиця 1. Розташування у рельєфі епіграветських геoarхеологічних пам'яток на території північно-східної України

№	Назва пам'ятки	Геоморфологічна характеристика
1	Бугорок	Мис вододільного плато та ерозійної тераси між долиною р. Десна та балкою Мосолів Рів [1]
2	Чулатів 2 (Робітничий рів)	Гирло балки у підшві I надзаплавної тераси р. Десна [4]
3	Мезин	Нижня частина схилу балки, що прорізає II-у терасу Десни [2]
4	Бужанка 2	Мис між двома верхів'ями балки, що прорізає терасу Десни [4]
5	Оболоння	Мис піщаної тераси між долиною р. Десна та правою притокою р. Ровчак [3, 4]
6	Семенівка 2, 3	Мис лесової тераси між долиною р. Трубіж та безіменною балкою [5]
7	Добранічівка	Мис IV-ої тераси між долиною р. Супій та правою притокою р. Ташанка (Бутовщина) [6, 8]
8	Гінці	Мис між двома відвершками балки, що прорізає II-у терасу р. Удай [7]

Прикладом одного з найбільш яскраво виражених у рельєфі мисів є Погонський мис, де розташована пам'ятка Бугорок. Цей мис, представляє собою знижену ділянку вододільного плато, обмеженого зі сходу високим правим бортом долини р. Десни, з південної - давньою балкою Мосолів Рів. Використання обмежених підвищених ділянок для розташування стоянок, очевидно, було притаманне і більш раннім археологічним культурам, про що свідчить наявність на Погонському мисі граветських Стоянок Пушкарі I

та Погон.

На думку П.С. Шидловського [5], розташування стоянок на підвищених ділянках (мисах) чи у долинних пониженнях визначалося їх використанням відповідно у теплий чи холодний період року, що у свою чергу було пов'язано і з мікрокліматичними особливостями територій і з характером поведінки тварин, на яких полювали. Такі висновки зроблені ним стосовно давно відкритих і детально вивчених пам'яток Мізин, Добранічівка, Гінці та Семенівка 2, 3. Ці ж висновки, на основі аналізу рельєфу, можна поширити і щодо відносно нових пам'яток – Оболоння та Бужанка 2.

Список літератури

1. Грибченко Ю. Н., Куренкова Е. И. Палеогеографические особенности основных стоянок позднего палеолита бассейна реки Десны (Хотылево, Елисеевичи, Юдиново, Пушкари). *Археологічний альманах*, 31. *Епіграветські пам'ятки Середнього Подніпров'я*. К.: Видавець Олег Філюк, 2014. с. 99-117. 2. Природа и древний человек. Основные этапы развития природы, палеолитического человека и его культуры на территории СССР в плейстоцене / Г. И. Лазуков, М. Д. Гвоздовер, Я. Я. Гогинский, М. И. Урысон, В. М. Харитонов, В. П. Якимов. М.: Мысль, 1981. 223 с. 3. *Ступак Д. В., Хлопачев Г. А., Грибченко Ю. М., Комар М. С.* Нова верхньопалеолітична стоянка Оболоння. *Археологічний альманах*, 31. *Епіграветські пам'ятки Середнього Подніпров'я*. К.: Видавець Олег Філюк, 2014. с. 9-31. 4. *Ступак Д. В.* Дослідження епіграветських стоянок півдня Середньої Десни. *Археологія*, 2011, №1. с. 51-68. 5. *Шидловський, П.С.* Семенівський комплекс пізньопалеолітичних пам'яток та можливості його інтерпретування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія історія*, 74–76. 2004. с. 47–50. 6. *Шоєкопляс І. Г., Пашкевич Г. О.* Добранічівська стоянка. *Кам'яна доба України*, 14. К.: Шлях, 2011. с. 15–19. 7. *Iakovleva L., Djindjian F., Moigne A. M., Maschenko E., Konik S., Gregoire S., Matviichina J., Sapozhnikova G.* Gontsy (Ukraine) a settlement with mammoth bone dwellings of the late Upper Palaeolithic in Eastern Europe. *UISPP Journal*, 2018. 1-1, p. 42-61. 8. *Korniets M., Komar M.* Dobranichivka site. Excursion Guide of the conference of INQUA Commission on Stratigraphy "Ukraine Quaternary Explored: the Middle and Upper Pleistocene of the Middle Dnieper Area and its importance for the East-Weat correlation". K.: Institute of Geological Sciences of NASU, 2001. p. 20-22.

УДК 911

Комлев О.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДОСВІД МІЖКАФЕДРАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ВИРІШЕННІ ВАЖЛИВИХ ЗАВДАНЬ ОБОРОННОГО ХАРАКТЕРУ

Незаконна анексія Криму сусідньою державою привела до критичних втрат Україною свого науково-дослідницького потенціалу в царині морських досліджень. Відійшли наукові установи і виші, що досліджували моря, разом з їх інфраструктурою (лабораторіями, станціями, науково-дослідними суднами тощо). Були втрачені безцінні бази даних багаторічних морських досліджень як Чорного і Азовського морів, так і багатьох акваторій Світового океану. Тому, нині в Україні розпочата системна робота з відновлення власної морської науки. Додалась і інша важлива проблема, яка полягає у захисті власних морських кордонів на достатньо значній протяжності від сучасної військової техніки ворога.

У зв'язку з цим, відповідні державні організації оборонного сектору країни зацікавили роботи, які проводились у 80-90 роки 20 ст., в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, на географічному факультеті, спільно кафедрами геоморфології та палеогеографії (Ю. О. Кошик, О. О. Комлев) і метеорології та кліматології (П. І. Кобзистий). Це були спеціальні геоморфолого-геофізичні і синоптичні дослідження з метою моніторингу і охорони берегової зони. Роботи велись на ділянці берегової зони Південно-Східного берегу Криму (між містами Судак і Феодосія), яка була обрана як полігон, де існувала необхідна інфраструктура для комплексних польових і стаціонарних робіт. Конкретний їх зміст становила проблема так званих «оманливих» цілей, які, зокрема, виникають як «ангел-ехо» (АЕ) відбитого радіосигналу від візуально невидимих об'єктів, що періодично виникають над акваторіями. В стратегічному відношенні це повинно було сприяти більш ефективному використанню радіолокаційних систем (РЛС) оборонного призначення в зонах

ISSN:2306-5680 **Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія**. 2019. № 3 (54)